

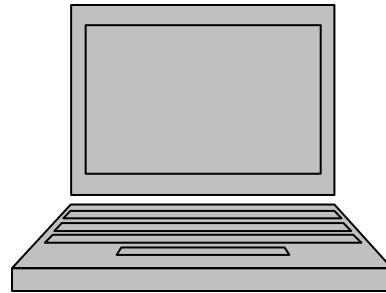

شرکت ایران ناسرو
دارویی - آرایشی و بهداشتی

Computer-aided drug design(CADD)

روش های طراحی دارو به کمک کامپیوتر

تهیه کننده : فرحتا ز حیدرساز
دانشجوی دکترای شیمی فیزیک
زمستان ۱۳۹۳

مقدمه

یک شرکت داروسازی که از طراحی محاسباتی دارو استفاده می‌نماید، مانند یک شیمیدان است که از NMR استفاده می‌کند. طراحی محاسباتی دارو اگرچه تمام مشکلات شما را حل نمی‌کند اما با وجود آن شما بسیار راحت تر هستید.

طراحی یک داروی جدید کاری بسیار سخت و طاقت فرسا است. اگر ما به دنبال کسب منافع بسیار زیاد از داروها نمی‌بودیم، هزینه‌های وسیع و تعداد زیاد آزمایشاتی که با شکست مواجه می‌شدند هر شخص منطقی را از انجام چنین کاری منصرف می‌کرد. برای طراحی یک فرآورده‌ی دارویی جدید، یک روش علمی خاص وجود ندارد. در عوض، یک فرآیند نیازمند همکاری است که در آن هر روش موجود، و چند روشی که در لحظه و بدون نقشه‌ی قبلی اختراع می‌گردند، در راستای رسیدن به نتایج مطلوب استفاده می‌شوند.

روش‌های طراحی دارو به کمک کامپیوتر

در حال حاضر طراحی دارو به کمک کامپیوتر (CADD) به عنوان یکی از ابزارهای بسیار مفید برای توسعه منطقی داروها، مورد توجه قرار گرفته است که در واقع شامل طراحی دارو از روی ساختار بوده و توانسته زمان لازم برای شناسایی و طراحی ترکیبات دارویی، نوع آن‌ها و بهینه سازی ساختارشان را به حداقل زمان برساند. این روش در طی ۲۰ سال توسعه و تکامل پیدا کرده و به یکی از شاخه‌های علمی مهم در شیمی دارویی تبدیل شده است.

طراحی دارو یا داروپردازی (*Drug Design*) :

داروپردازی یا طراحی دارو به فرایند طراحی یک دارو بر مبنای یک هدف زیستی مشخص است. دارو معمولاً یک مولکول آلی است که کارکرد یک زیست‌مولکول را دستخوش تغییر می‌کند.

طراحی دارو به دو صورت امکان‌پذیر است:

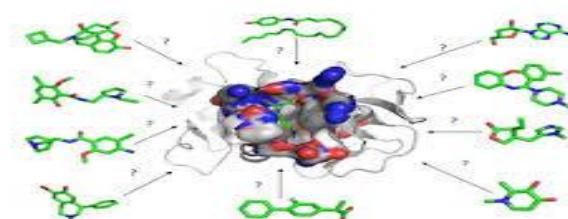
(Structure base - Design)

روش ساختارینیان یا **داروپردازی مستقیم**، روشی است که با درنظرگرفتن ساختار سه‌بعدی **هدف زیستی**، که معمولاً با کمک طفیلی رزونانس مغناطیسی **هسته‌ای یا لورشناسی پرتو ایکس** تعیین می‌گردد، به طراحی دارو پرداخته می‌شود.

(Ligand base - Design)

روش **لیگاندینیان** یا **داروپردازی غیرمستقیم**، روشی است که با درنظرگرفتن **مولکولهایی** که تمایل به برقراری پیوند با هدف زیستی دارند، به طراحی دارو پرداخته می‌گردد.

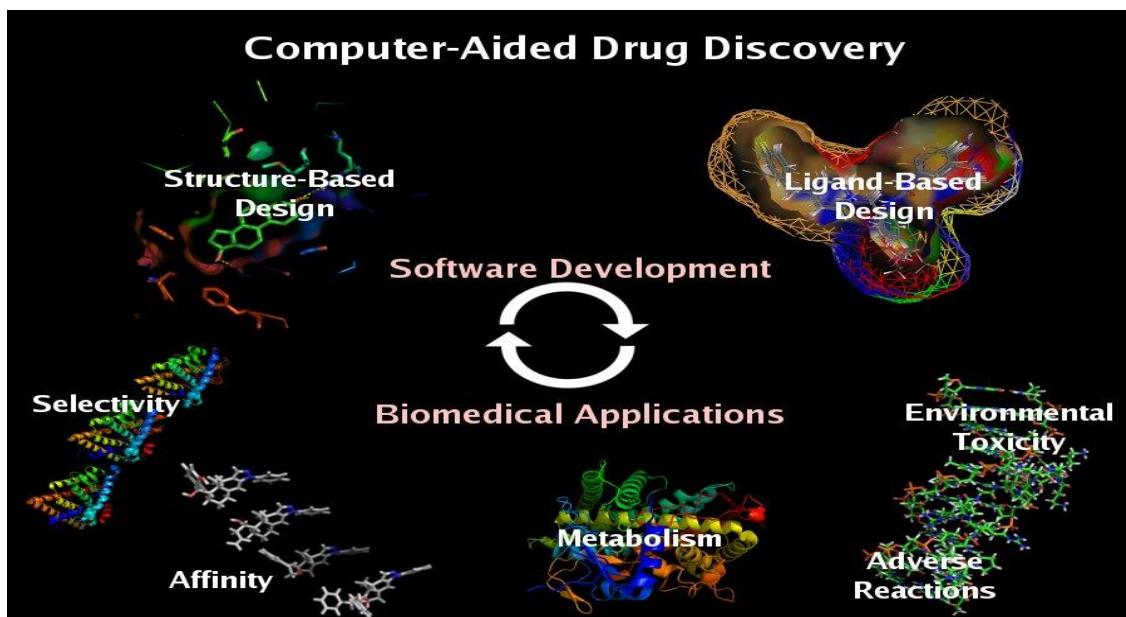
طراحی داروهای جدید با محاسبات کامپیوتری

شیوه جدید طراحی داروهای جدید با استفاده از شبیه سازی کامپیوتری تاثیر آن بر عوامل بیماری زا، می تواند موجب تحولی در صنعت داروسازی و نیز مبارزه موثرتر با برخی بیماری ها شود. طراحی یک داروی جدید بسیار پرهزینه و البته زمان بر است. به صورت معمول برای طراحی یک دارو به حدود ۲ میلیارد دلار هزینه و نیز ۱۰ سال زمان برای طراحی، آزمایش و عرضه دارو به بازار نیاز است.

در این میان، ضرورت تهیه دارو برای برخی بیماری های نوظهور از یک سو و نیز طراحی داروهایی جدید برای برخی بیماری ها نظیر مalaria و که در هر ۱۰ ثانیه جان یک انسان را می گیرد، ضرورتی انکار ناپذیر است که باید به آن پرداخته شود.

به صورت معمول، مولکول های داروها با پروتئین های عامل بیماری واکنش می دهند. یافتن مولکول هایی مناسب که بتوانند با کمترین اثرات جانبی با این پروتئین ها مبارزه کنند، نیازمند تولید تعداد بسیار زیادی ترکیبات شیمیایی مختلف در آزمایشگاه و آزمایش تک تک آنها است.

گروهی از دانشمندان در حال کار برای طراحی شیوه ای به منظور مدلسازی کامپیوتری از فرآیندهای مولکولی در طراحی دارو هست. و در پژوهش هایشان از مدلسازی کامپیوتری مولکول برای یافتن راه حل این مشکلات استفاده می کنند.

در این روش، به جای اینکه چندین روز و حتی هفته زمان برای واکنش میان مولکول های دارو و مولکول های هدف صرف شود، تمام مراحل این واکنش در مدت چند ثانیه در رایانه شبیه سازی می شود. در واقع به این ترتیب می توان مولکولهایی که دارای بیشترین تاثیر و نیز کمترین عوارض جانبی هستند را از میان انبوهی از ترکیبات مولکولی ممکن بازشناخت.

البته کار به همین جا ختم نمی شود و باید فرآیندی طولانی برای اطمینان از اثربخشی دارو طی شود. در مرحله بعد، واکنش مولکولهای منتخب در آزمایشگاه تکرار می شود تا به طور کامل از اثربخشی آن اطمینان حاصل شود. به هر حال، شبیه سازی رایانه ای موجب صرفه جویی قابل توجهی در زمان و نیز هزینه های مراحل نخست کار طراحی دارو خواهد شد.

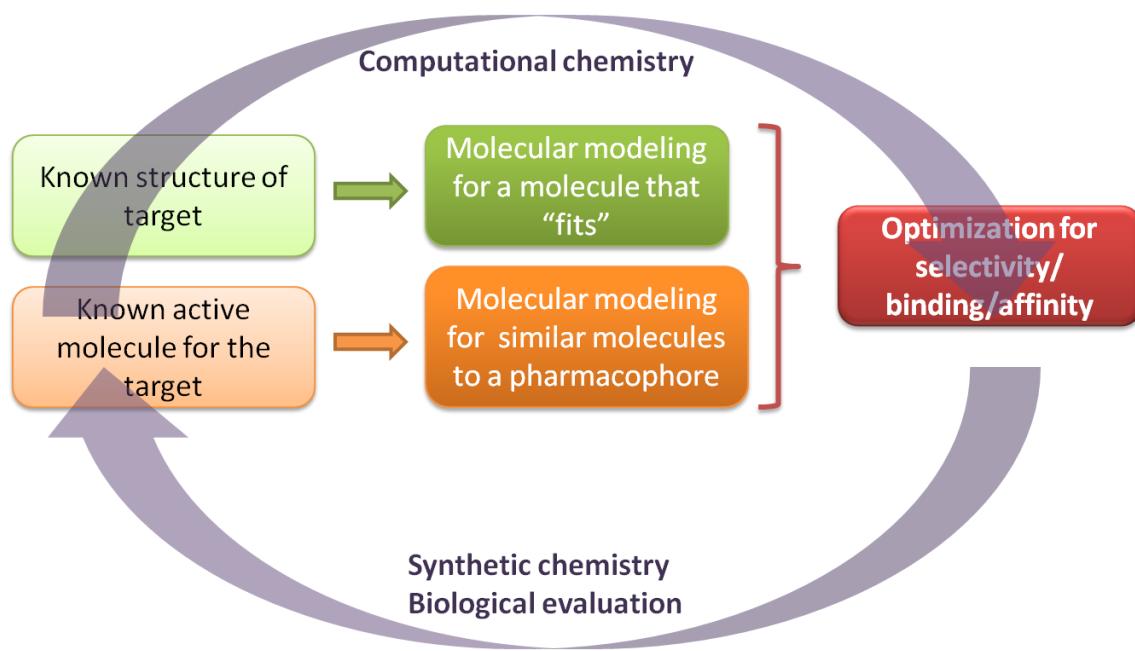

به طور کلی، استفاده از این مدلسازی کامپیوتري، نه تنها از زمان و انرژي لازم برای طراحی داروهای جدید می کاهد، بلکه هزینه فرآيند مذکور را نيز کاهش می دهد و در نهايit به ارائه داروبى ارزان قيمت تر مى انجامد. همچنان اين تسريع فرآيند مى تواند مرگ و مير ناشى از برخى بيماري هاي رايج را کاهش دهد.

شیمی محاسباتی و شبیه سازی مولکولی در طراحی دارو

۱ - شیمی محاسباتی

گوای کاربرد محاسبات در شیمی است و در حقیقت شاخه‌ای از دانش شیمی است که سعی در حل مسایلی چون پیش‌بینی ساختار مولکولی، خواص مولکولی و واکنش‌های شیمیایی با استفاده از کامپیوتر دارد. در این رشتہ از نتایج شیمی نظری که در قالب برنامه‌های موثر کامپیوتری درآمده‌اند، برای محاسبه ساختار و خواص مولکولها استفاده می‌شود. نتایج آن معمولاً کامل‌کننده اطلاعات بدست‌آمده از آزمایش‌های شیمیایی هستند اما در برخی موارد می‌تواند منجر به پیش‌بینی پدیده‌های شیمیایی مشاهده نشده شود. از این رشتہ به‌گستردگی برای طراحی مواد جدید و داروها استفاده می‌شود زیرا در این موارد پیشگویی دقیق ویژگی‌های فیزیکی حقيقی الزامی است.

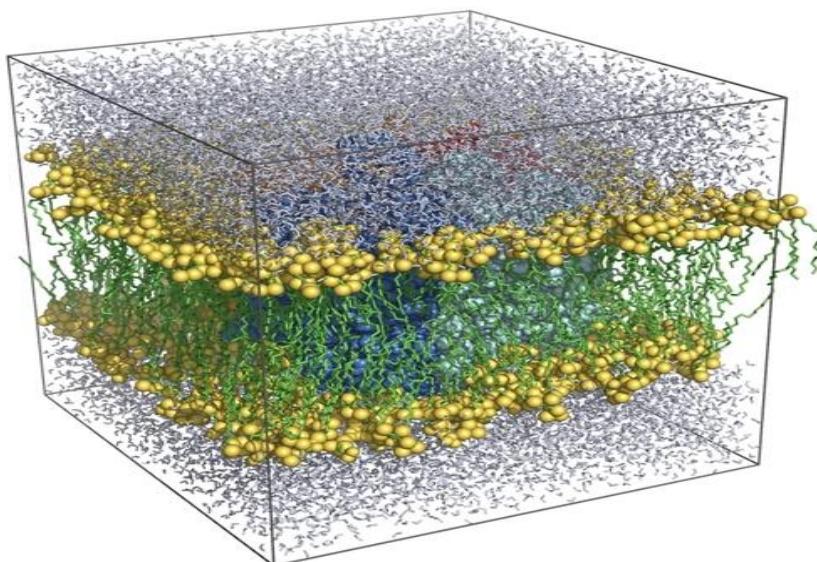

2 - شبیه سازی ملکولی

یکی از شاخه های فیزیک محاسباتی است. در این روش با حل دقیق مسائل مکانیک آماری برهمنکنیش میان اتم ها و ملکول ها در بازه هایی از زمان بر اساس قوانین فیزیک، به وسیله کامپیوتر شبیه سازی می شود و چشم اندازی از حرکت اتم ها میدهد. از آنجائیکه سیستم های مولکولی عموماً شامل تعداد زیادی از ذرات هستند امکان پذیر نیست که ویژگی های سیستم های پیچیده را بطور تحلیلی بدست آوریم. شبیه سازی دینامیک مولکولی این مساله را با بکار بردن روش محاسباتی حل می کند. بطور کلی این روش یک واسطه بین تجربیات آزمایشگاهی و نظریه ایجاد می کند و به عنوان یک آزمایش مجازی در نظر گرفته می شود.

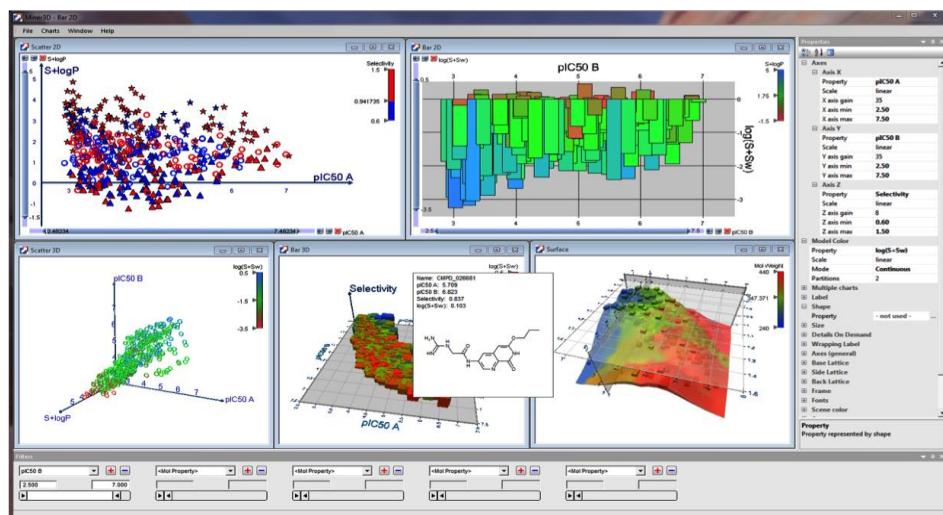
دینامیک مولکولی یک روش منظم چندگانه است که روابط بین ساختار مولکولها، حرکت مولکولها و توابع مولکولی را بررسی می کند. قوانین و نظریه های آن از ریاضیات، فیزیک و شیمی بدست می آید و الگوریتم هایی را از علم کامپیوتر و نظریه اطلاعات بکار می برد. دینامیک مولکولی ابتدا در فیزیک نظری در دهه ۱۹۵۰ استفاده شد. شبیه سازی دینامیک مولکولی روشی مناسب برای مدل سازی میکروسکوپی در مقیاس اتمی و مولکولی فراهم می کند که امروزه بیشتر در علم مواد و مولکولهای زیستی بکار می رود.

خواص سیستم های مورد مطالعه با ارزیابی نیروها و انرژی های بین مولکولی، که معمولاً توسط مدل های نظری تعریف می شوند، تعیین می گردند.

ویژگی های ماکروسکوپیک همیشه نتیجه میانگینی از مجموعه آماری از سیستم های مولکولی هستند. این مساله در شبیه سازی مولکولی دو نتیجه مهم دارد:

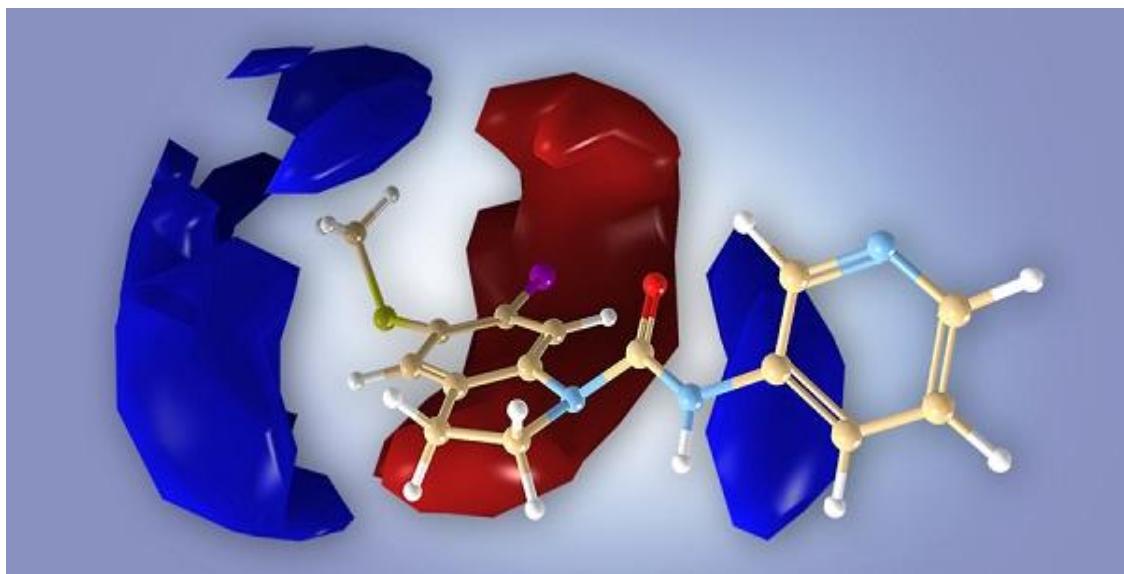
۱. شناخت یک تک ساختار کافی نیست حتی اگر ساختاری با حداقل انرژی گلوبال باشد. برای محاسبه ویژگی های ماکروسکوپیک می بایست مجموعه نماینده ای از ساختارها در دمای مورد نظر را داشته باشیم. اما این برای محاسبه ویژگی های تعادلی ترمودینامیکی که بر مبنای انرژی آزاد هستند، مثل تعادل فازی، ثابت های اتصال، انحلال پذیری، پایداری نسبی کنفورماتیونهای مولکولی و ... کافی نیست. محاسبه انرژی آزاد و پتانسیل های ترمودینامیکی نیازمند تکنیک های شبیه سازی مولکولی پیشرفته تری هستند. اغلب روش محاسباتی شیمی کوانتومی ab-initio یا نظریه تابعی چگالی برای ارائه پارامترهای بهینه سازی شده مورد استفاده قرار می گیرد.
۲. شبیه سازی های مولکولی در اصل از ساختارها و جنبش ها اطلاعاتی در مقیاس اتمی فراهم می کنند و خیلی از این اطلاعات به ویژگی های ماکروسکوپی مورد نظر ارتباطی ندارند. بنابراین به روشنی برای ساده سازی و حذف اطلاعات غیر ضروری نیاز است. علم مکانیک آماری چهارچوبی تئوریک برای چنین ساده سازی هایی فراهم می کند.
انتخاب تکنیک به سوالی که در ذهن داریم و به امکان پذیر بودن روشنی که به کمک آن میخواهیم به جواب بررسیم بستگی دارد. معادله وابسته به زمان شرودینگر می تواند ویژگی های مولکولی را با دقت توضیح دهد اما با بزرگ شدن مولکول این توانایی کاهش می یابد، بنابراین به روشنی برای تقریب نیاز داریم.

هرچه مولکول بزرگتر شود بازه زمانی لازم برای فرایند مورد نظر بیشتر شده و درنتیجه تقریب هم سخت تر می شود، تا جاییکه دیگر قادر به تقریب نیستیم و می بایست روش های تجربی را جایگزین آن کرد.

با افزایش پیچیدگی سیستم، روش های شبیه سازی که بر مبنای قوانین فیزیکی اینترکشن های اتمی اند، با شکست مواجه می شوند و روش های شبیه سازی مولکولی که کلا بر مبنای آنالیز شباهت داده های شیمیایی و ساختارهای ساخته شده اند جایگزین می شوند مثل متدهای ارتباط کمی ساختار-فعالیت یا (QSAR) Quantitative Structure-Activity Relations .

متد ارتباط کمی ساختار- فعالیت (QSAR)

در تولید یک دارو ترکیب پیش رو به عنوان مرجعی برای طراحی و سنتز مشتقات مختلفی از داروها به کار می رود. با تغییرات اندک روی گروه های عاملی مختلف که در ترکیب اصلی است می توان شاهد تغییرات شگرف در فعالیت فارماکولوژیکی آن ترکیب شد؛ برای مثال با جابجا کردن گروه های عاملی مثل متیل، هیدروکسیل، بنزیل و غیره در ساختار ترکیب پیش رو می توان سبب بهبود عملکرد آن شد.

یک داروی مؤثر بصورت سیستماتیک از بین هزاران داروی متفاوتی که با استفاده از ترکیب پیش رو طراحی و سپس سنتز شده و کارایی آن بصورت تجربی تحت روش های مختلف و در طی زمان آزموده شده است، مشخص و معلوم می گردد. این فرآیند، به رابطه ساختار با فعالیت (SAR) مرسوم است. SAR در واقع با سنتز و غربالگری ترکیبات مختلف بخش های مفید دارو (از نظر گروه عاملی) را شناسایی می کند.

یکی از روشهای متدائل و پر کاربرد در طراحی دارو بر اساس لیگاند است. QSAR در واقع عبارت است از اصول SAR که کمی و عددی شده است. و به زبان ساده تر روشی است که مدل های ریاضی را ایجاد می کند تا بتواند رابطه معنی دار آماری بین ساختار و عملکرد را با استفاده از روش های کمومتری به دست بیاورد. در طراحی دارو منظور از ساختار، پارامترهای هر مولکول است و منظور از عملکرد عبارت است از فعالیت های تجربی زیستی و یا بیوشیمیایی مانند ثابت اتصال، ثابت سرعت، فعالیت و غیره.

علاوه بر این که در پیش بینی فعالیت زیستی ترکیبات روشی با ارزش در داروسازی محسوب می شود، در حوزه صنعت و محیط زیست نیز کاربرد فراوانی پیدا کرده است.

مدلسازی فارماکوفوری

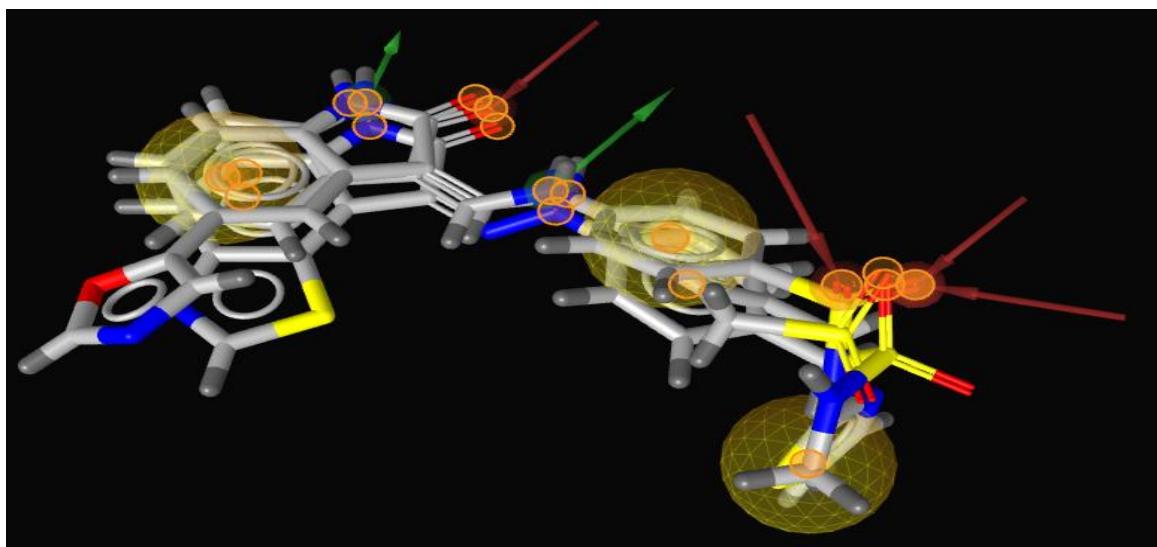

در ساختار شیمیایی دارو به حداقل نیاز ساختمانی که دارویی باید داشته باشد تا اثر خود را اعمال کند **pharmacophore** دارو گویند.

با دانستن فارماکوفور می توانیم روی selectivity و potency دارو تاثیر بگذاریم. مدلسازی فارماکوفری کاربرد گسترده ای در کشف، طراحی و ارائه ترکیبات رهبر جدید در فرآیند ارائه یک ترکیب دارویی جدید دارد.

مفهوم فارماکوفور (Pharmacophore) اولین بار در سال ۱۹۰۹ توسط Ehrlich معرفی شد: فارماکوفر یک چهارچوب مولکولی است که ویژگی های ضروری مسئول ایجاد فعالیت های زیستی یک دارو را حمل میکند. پس از گذشت یک قرن، مفهوم فارماکوفر همچنان بدون تغییر باقی مانده است، اما محدوده کاربرد آن بطور قابل توجهی افزایش یافته است، مطابق با آخرين تعریفی که آیوپاک ارائه نموده است، یک مدل فارماکوفری مجموعه ای از ویژگیهای استریک و الکترواستاتیکی است که برهمکنش های بینه با یک هدف زیستی معین را ایجاد میکند. میتوان از این تعریف نتایج ذیل را استنباط نمود:

یک فارماکوفر ارائه دهنده یک مولکول حقیقی یا مجموعه ای واقعی از گروههای عاملی نیست، اما یک مفهوم انتزاعی است که ظرفیت برهمکنش مولکولی مشترک گروهی از ترکیبات را نسبت به سایت پیوندی یک ساختار هدف نشان میدهد تصویر ذیل یک مدل فارماکوفر را همراه با سه نوع از ویژگی های شیمیایی و موقعیت استقرار فضایی سه بعدی آنها نسبت به هم را نشان میدهد .

که این مدل فارماکوفر از یک پذیرنده پیوند هیدروژنی (سبز رنگ)، سه مرکز آب گریز (آبی روشن)، و یک مرکز قابل یونیزه شدن منفی (آبی تیره) تشکیل شده است.

یک مدل فارماکوفری اطلاعات مفیدی را در اختیار یک شیمیدان دارویی قرار میدهد تا ارتباط ساختار را با فعالیت بررسی نماید. علت آن است که مدل فارماکوفری طبیعت گروههای شرکت کننده در برهمنکنشهای لیگاند و هدف و نیز نوع فواصل بین بارها و پیوندهای غیر کوولانسی را توصیف مینماید .

این مدل ساری مستقیماً با ساختار سه بعدی یک هدف بزرگ مولکول یا یک کمپلکس لیگاند - بزرگ مولکول کار میکند. مدل سازی فارماکوفری ساختار محور ویژگیهای شیمیایی سایت فعال و ارتباطات فضایی آنها را آنالیز میکند.

مثالی از CADD؛ کربنیک انھیدراز

کربنیک انھیدراز آنزیمی است حاوی روی با ۲۰ کیلو دالتون وزن مولکولی که واکنش زیر را کاتالیز می کند:

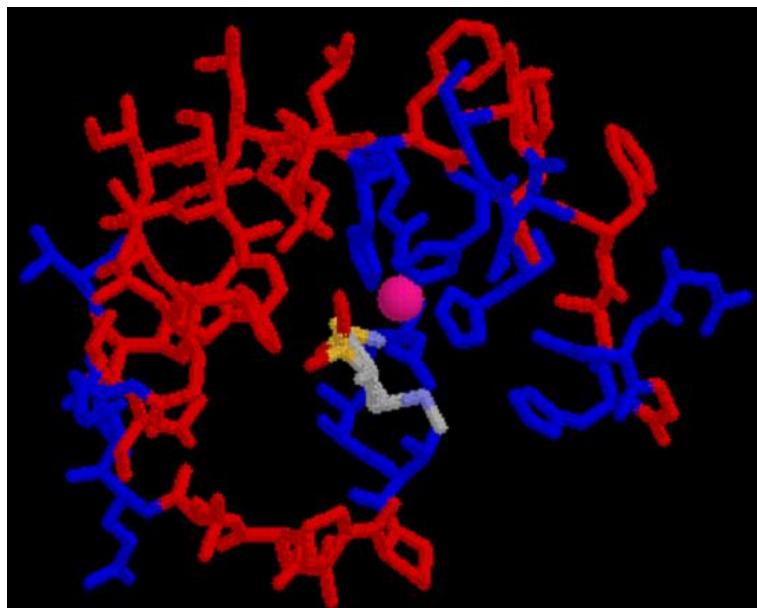
ساختار سه بعدی این آنزیم با روش X-Ray شناسایی شده است. از لحاظ فیزیولوژی در ترشحات مغزی نخاعی 'معدی' پانکراتیک و کلیوی دخالت دارد. مهار کننده های کربنیک انھیدراز شامل سولفونامیدهای آروماتیک و هتروسیکلیک است.

هر دو روش سنتی QSAR و CADD برای گسترش مهار کننده های این آنزیم به کار رفته است. به عنوان مثال Hansch بر مبنای ثابت اتصال ۲۹ نوع فنیل سولفونامید به این آنزیم QSAR زیر را تعریف کرد:

$$\log K = 1.55\sigma + 0.64 \log P - 2.07I_1 - 3.28I_2 + 6.94$$

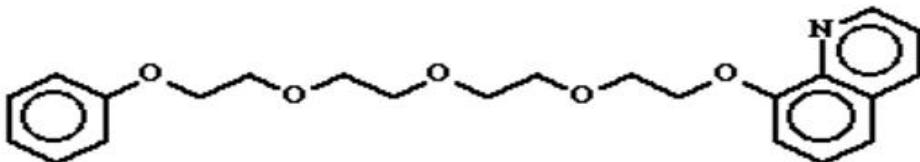
آنها نشان دادند که اگر X در موقعیت متا باشد $I_1=1$ ، در غیر اینصورت • است و اگر X در موقعیت ارتو باشد $I_2=1$ ، در غیر اینصورت • است. ضرایب منفی I_1 و I_2 نشان می دهد که وجود استخلاف X در موقعیتهای متا یا ارتو اثرات استریک نا مطلوبی به همراه دارند. وجود استخلاف های الکترون کشیده در برای اتصال مناسب تر است.

برای درک بهتر اینترکشن مهارکننده های کربنیک انھیدراز با آنزیم مربوطه، روش های های گرافیکی کامپیوٹری نیز به کار گرفته شدند.

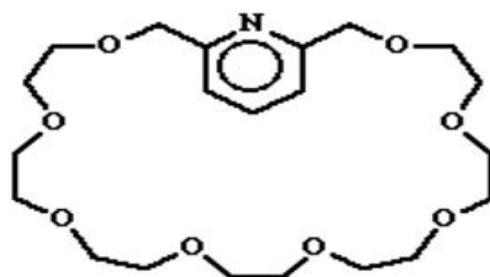

جایگاه فعال آنزیم کربنیک انھیدراز در حضور مهار کننده ای با نام MTS [1] حفره جایگاه فعال ۱۲ آنگستروم عمق دارد که در نزدیکی انتهای آن اتم روی وجود دارد. حفره جایگاه فعال دارای دو نیمه هیدروفیل (آبی) و هیدروفوب (آبگزین) است. در حالت کمپلکس به نظر می رسد که مهارکننده طوری اتصال یافته است که گروه سولفونامیدی چهارمین کثوردینانت اتم روی را اشغال کرده است و سه جایگاه دیگر توسط باقی مانده های هیستیدینی اشغال شده اند. در این رابطه، روش های طراحی مبتنی بر رسپتور که شامل یک سری تکنیک های مدل سازی شبیه سازی مولکولی می باشد نیز به کار رفته است. گروه تحقیقاتی Kuntz با کمک روش های

دакینگ موفق به شناسایی مجموعه ای از ترکیبات شدند که می توانند کربنیک انھیدراز را مهار کنند. ساختار دو تا از کاندیداها آورده شده است.

1-phenoxy-11-(8-quinolylloxy)-3,6,9-trioxaundecane

2,6-pyrido-27-crown-9

دهد. بنابراین می تواند به محقق در پیدا کردن داروهایی مناسب تر و متفاوت از داروهای موجود کمک کند. این ترکیبات در مقایسه با مهار کننده های سولفونامیدی که بطور سنتی برای مهار این آنزیم به کار می رفتند بسیار بزرگ هستند و شاید این سایز بزرگ آنها باعث شود که در مقایسه با سولفونامیدهای کوچکتر، بتوانند اینترکشن های مناسب بیشتری با آنزیم برقرار کنند. این نتایج پتانسیل روش داکینگ را برای پیدا کردن لیگاندهای بهتر برای رسپتورها را نشان میدهند.

در خاتمه برای نشان دادن اهمیت طراحی دارو در دنیای مدرنیته امروزی با محاسبات کامپیوتری به این امر مهم باید اشاره کرد که:

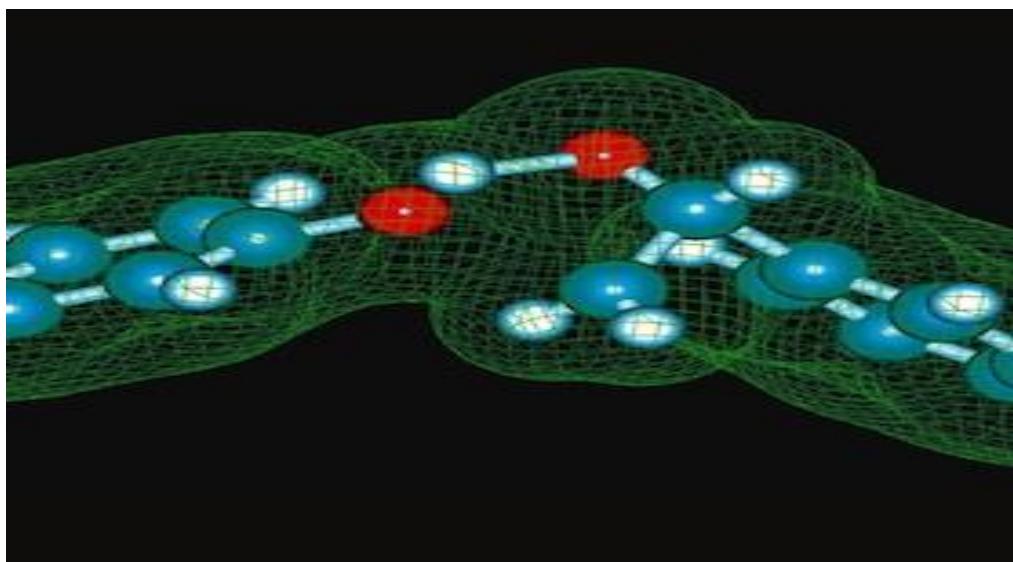
حایزه نوبل امسال به مدل‌سازی کامپیوتری از واکنش‌های شیمیایی تعلق گرفت

سه محقق با ترکیب مکانیک کوانتومی و کلاسیک، مدلی در رابطه با چگونگی پرش الکترون‌ها در بین عناصر یک مولکلول طراحی کردند که می‌تواند درک عمیق‌تری از واکنش‌ها شیمیایی، برای

طراحی داروهای جدید ایجاد کند.

سوال این است که واقعا در مقیاس اتمی چه اتفاقی می‌افتد، وقتی دو عنصر وارد واکنش می‌شوند؟ امسال جایزه نوبل شیمی به سه دانشمند شیمی نظری تعلق گرفت که راهی را برای محاسبه یک مدل و پشگویی چگونه انجام واکنش‌ها، ابداع کردند.

این دانشمندان: مارتین کارپس ار دانشگاه هاروارد و دانشگاه استراسبورگ در فرانسه، مایکل لویت از دانشگاه استنفورد و آریه وارشل از دانشگاه کالیفرنیای جنوبی بودند، که کمیته نوبل برای طراحی مدل‌های چند مقیاسی از سیستم‌های پیچیده شیمیایی، جایزه نوبل را به آنها اهدا کرد.

کلید این سوال در دستان علم فیزیک بود، آنها به طور خاص برای درک تک تک اتم‌ها در بحرانی‌ترین مناطق مولکول که نیاز به قدرت محاسباتی بالایی دارد، از مکانیک کوانتوم استفاده کردند و برای ارائه مدلی از بقیه سیستم از محاسبات ساده‌تر مکانیک کلاسیک بهره برdenد.

این ترکیب از مکانیک کلاسیک و کوانتوم، کامپیوتر را قادر ساخت که در زمان تشکیل پیوندهای شیمیایی، فرایند جهش الکترون‌ها از یک مدار به مدار دیگر را، در جایگاه‌ای خاصی مثل، جایگاه کاتالیزوری آنژیم، با جزئیات زیاد، محاسبه کند ولی برای بقیه بخش‌های کمپلکس مولکولی، امکان محاسبات ساده‌تر را فراهم کند.

وارشل در کنفرانس اهدای جوایز بیان کرد که این مطالعه مانند این است که یک ساعت مچی را می‌بینید و فکر می‌کنید که چگونه کار می‌کند! آنچه که ما در این مسیر نیاز داشتیم، کامپیوترا بود که ساختار پروتئین را بگیرد و در نهایت بفهمد که چگونه این پروتئین به این صورت که هست، عمل می‌کند! درک از چگونگی این عملکرد می‌تواند یا به طور مثال در طراحی داروها استفاده شود و یا در موردی مثل من، حس کنجکاوی فرد را ارضاء کند. به عبارت دیگر دانشمندان از این به بعد نه تنها می‌توانند در آزمایشگاه آزمایشات خود را انجام دهند، بلکه می‌توانند آن را در فضای مجازی هم تجربه کنند. چنین مدل‌سازی نظری در حال حاضر در استخدام گسترده صنعت داروسازی است، و به درک بهتر واکنش‌های شیمیایی و مولکول‌های درگیر در نقل و انتقال دارو، تامین انرژی و یا کشف رازهای فتوستنتر کمک می‌کند.

و درنهایت، یکی از محققان این طرح آرزوی خود را مطرح می‌کند که یک روز بتوانند، کل ساختار یک موجود زنده را در سطح مولکولی شبیه سازی کند.

رفرنس ها

References

- 1- Drug design From Wikipea
- 2- Computer-aided Drug Design, Dekker, Inc., 1999
- 3- W.C. Guida, Curr. Opin. Struct. Biol., 4, 777 (1994). "Software for structure-based drug design".
- 4 - Jorgensen WL (March 2004). "The many roles of computation in drug discovery". *Science* 303 (5665): 1813
- 5- [Bibcode:2004Sci...303.1813J. doi:10.1126/science.1096361.PMID 15031495.](#)

۶- مدلسازی ملکولی و طراحی منطقی دارو
سوانسون ، کندراؤریک - نویسنده: آنتونی لکزکوستی، ادگار مادر، استانلی
و طراحی دارو (۲) نویسنده : شیوا اکبری دکتری بیوشیمی
-VQSAR ۷- روش های طراحی دارو به کمک کامپیوتر آزمایشگاه بیوانفورماتیک پارس سیلیکو
۸- تکنیک های محاسباتی در طراحی و تولید دارو
منبع: www.medicalnewstoday.com/releases/253985.php
نویسنده : دیوید سی یانگ ۹- طراحی محاسباتی دارو
۱۰-

